

# Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

## RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

### Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

# YAŞAYAN KURAN HZ. PEYGAMBER'İN UYGULAMALARI BAĞLAMINDA ALLAH'IN DİLEMESİ VE İNSANIN FONKSİYONU

**Doç. Dr. Mehmet Azimli**  
**Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi**  
**İslam Tarihi Anabilim Dalı Başkanı**

## Giriş

Bu bildirimizde, Hz. Peygamber'in hayat hikayesi çerçevesinde Allah'ın onun hayatına müdahalesinin olup olmadığı ve bu bağlamda insan iradesinin fonksiyonunu incelemek istiyoruz. Siyer kaynaklarında bu konudaki üç örnekle konuyu izah ettikten sonra Kuran'dan bazı ayetlerle meseleyi anlamaya çalışacağız.

Cebriyeci mantığa uygun şekilde Allah'ın meşiyeti bağlamında Allah'ın Hz. Peygamber'in hayatına müdahalesi konusu ile ilgili örnekler, siyer kaynaklarında bol miktarda görülmektedir. Siyerciler genel olarak onun hayatını anlatırken onun her anının Allah tarafından takip edilip korunduğunu, Allah'ın onu her durumda tehlikeden bertaraf ettiğini belirtirler.

Bu tür siyer anlatımlarına göre karşımıza kendi iradesi ile hareket etmeyen, bütün işleri Allah tarafından organize edilen ve adeta uzaktan kumanda ile yönetilen bir robot gibi davranan bir insan profili sunulmaktadır. Böylece, Hz. Peygamber'in her anına rabbani irade karışmakta ve onu korumaktadır.<sup>1</sup>

Siyerciler, bu şekilde resmettikleri Hz. Peygamberin hayatı konusunda bazı ayetleri de bağlamından koparıp yanlış yorumlayarak delil aldıkları gibi bunları izah sadedinde de ilahî dinin yok olmaması için bunun mümkün olduğu belirtilmektedir.<sup>2</sup> Dahası ona gelen olağanüstü yardım ve müdahaleler konusunda genelde “*Allah isterse olmaz mı?*” gibi savunma anlayışı içerisindeyler. Tabî ki bu tür bir soru ile her şeyin mümkünatı olacaktır ki o zaman bunun sonu gelmeyecektir.<sup>3</sup> Allah isterse tabî ki her şey olur. Ancak Allah acaba böyle bir müdahale tarzını dilemekte midir irade etmekte midir? Bu, onun koyduğu sünnetullah kaidelerine uyar mı? Eğer her şey Allah'ın meşiyeti ve bunun sonucu olarak müdahalesi çerçevesinde olaksa yeryüzündeki imtihanın değeri ne olacaktır?

Esasen hayatı bizim için örnek olduğu Kuran'da<sup>4</sup> anlatılan (üsve-i hasene" en güzel örnek) Hz. Peygamber'in bu şekildeki anlatımlarla bize örnek olması

<sup>1</sup> Münir Muhammed Gadban, *Nebevi Hareket Metodu*, Çev; Tarık Akarsu, İstanbul, 1998, I, 194.

<sup>2</sup> Bkz. Adnan Demircan, *Nebevî Direniş Hicret*, İstanbul, 2000, 112.

<sup>3</sup> İbn Kayyım El-Cevziyye, *Zadu'l-Mead*, Trc ve Thk; Muzaffer Can, İstanbul, 1990, III, 1056. dipnot, 25. Kur'an'da bahsedilen, hicret sırasında ilahî yardımla ilgili olarak bu yardımın manevi güçler yardımıyla verilen bir sükunet ve teşcî anlamında olduğu konusunda bkz. Muhammet Esed, *Kur'an Mesajı*, Çev; Cahit Koytak, Ahmet Aktürk, İstanbul, 1999, Tevbe Suresi 26. ve 40. ayetlerin tefsiri ve Al-i İmran Suresi 124-125. ayetlerin tefsiri, dipnot, 93.

<sup>4</sup> Ahzab Suresi, 21.

mümkün değildir. Çünkü insanlar bu tür yardımları alamayacakları için Hz. Peygamber örnek alınacak konumdan, örnek alınamayacak bir konuma çıkmış olmaktadır. Meselenin önemli olan yönü, davetini ilahî yardım ve müdahaleler sayesinde yayan bir peygamberin örnekliliği söz konusu olamaz. Zaten eğer böyle ilahî yardımlarla tebliğini yayan bir peygambere, insanların ilk itirazı: “o peygamberdir bize örnek olamaz.” sözü olacaktır.

Hız. Peygamber de hayatı boyunca bu tür yardımlarla görevini yapmaktan ziyade, her olaya kendisi müdahil olmuştur. Zaten o bu yönüyle bize örnektir. O, her olay karşısında gerekli istişareleri yapmış, doğru olduğunu kabul ettiğı kararları da kararlılıkla uygulamıştır ve bunun sonucunda başarılı olmuştur. Kendisine yapılan suikastlara karşı kendini korumayı bilmiş ve birçok suikast olayında aldığı tedbirler sayesinde kurtulmuştur.

#### **Allah’ın müdahalesi bağlamında Siyerden örnekler**

Ona yapılan birçok suikast olayı vardır ki siyerciler, bu olayların Allah’ın bir müdahalesi ile çözüldüğünü Allah’ın müdahalesi sonucu Hz. Peygamber’in kurtulduğunu yazarlar. Hâlbuki bu olaylarla ilgili değişik rivayetlerde bunun böyle olmadığı ortadadır. Bu suikast olaylarından bazılarına temas edip meseleyi izah etmek istiyoruz. Rivayetlere göre; Hicret öncesi Daru’n-Nedve’de alınan suikast kararı, Cebrail tarafından<sup>5</sup> Hz. Peygamber’e derhal haber verilerek (yani ilahi bir müdahale ile) yatağında yatmaması konusunda tembih edildi.<sup>6</sup> Bunun üzerine o da tedbirini alarak<sup>7</sup> hicret hazırlığına girişti.<sup>8</sup> Siyerciler konuyu genel olarak böyle anlatırlar.

Ancak suikast haberinin Hz. Peygamber’e ulaştırılması konusunda İbn Sa’d’da geçen başka bir rivayet bulunmaktadır. Hamidullah Hoca’nın da itibar ettiğı bu rivayete göre gizli planı öğrenen birisi meseleyi Hz. Peygambere ulaştırmıştır. “Hz. Peygamber’in büyük halası Rukayka bt. Sayfi b. Haşim, -muhtemelen dedikoducu komşularından duyup-<sup>9</sup> Kureyş’in toplandığını ve bu gece kendisine suikast yapacaklarını Hz. Peygamber’e bildirdi. Rasulullah da yatağına Hz. Ali’yi bırakıp evden ayrıldı.”<sup>10</sup> Bir de bu rivayet bulunmaktadır. Ancak Müslümanlarda hakim olan olayları cebriyeci bir mantıkla veya Kader çerçevesinde yorumlama temayülü sebebiyle olsa gerek bu rivayet değil de ilk rivayet siyer kitaplarında ön plana alınmıştır.

Bu rivayete göre Allah’ın bir müdahalesi söz konusu olmamaktadır ve bu rivayet Hz. Peygamberin yaşantısı, örnekliliği açısından daha makul olsa gerektir.

<sup>5</sup> İbn Hişâm, *es-Siretu’n-Nebeviyye*, Beyrut, 1994, IV, 125.

<sup>6</sup> Taberî, *Tarihü’l-Ümem ve’l-Mülük*, Beyrut, 1995, I, 567.

<sup>7</sup> İbn Sa’d, *et-Tabakatu’l-Kübra*, Beyrut, 1985, I, 227.

<sup>8</sup> Belazurî, *Ensabu’l-Eşraf*, Dimeşk, 1997, I, 301.

<sup>9</sup> Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, Çev; Mehmet Yazgan, İstanbul, 2004, 290.

<sup>10</sup> İbn Sa’d, VIII, 52.

Sonuç olarak Hz. Peygamber de Kuran’da da bahsedilen bu suikast olayından bu şekilde kurtulmuştur.<sup>11</sup> Ancak nedense kaynaklar ilk rivayeti önplana almışlardır.

Yine Hayber olayındaki suikasttten kurtuluşunu misal olarak verebiliriz. Anlatımlara göre Cebrail’in bildirmesi sonucu Yahudi kadının sunduğu zehirli yemeği yememiş, bu yemeği yiyen sahabeden Bısr b. Bera ise zehirlenip şehit olmuştur. Ancak rivayetler tetkik edilirse Hz. Peygamber, ağzına aldığı ve zehirli olması sebebiyle çıkardığı lokma sebebiyle zehirlenmiştir. Nitekim Hz. Peygamber: üç yıl sonraki vefatı sırasındaki hastalığında *“damarlarımda o zehrin acısını duyuyorum”* demiştir. Ayrıca bu zehiri vücudundan atabilmek için kendisine bu zehirlenme sebebiyle hacamat yaptırmıştır. Bu sebeple bir kısım alimlerce şehit sayılmaktadır.

Bu durumda onu kurtarmak için eğer Cebrail tehlikeyi bildirecekse zehiri ağzına almadan bildirmeliydi. Hz. Peygamber zehirlendikten sonra bildirmesinin ne anlamı olabilir?<sup>12</sup> Sonuç olarak bu olayda da bir müdahale olmaksızın Hz. Peygamber zehirlenmiş ancak erken fark ederek kurtulmuştur.

Benzer bir olay da şu şekildedir; Medine’de Ben-i Nadirîlilerin sürgününe sebep olan Hz. Peygambere suikast yapacakları haberinin, Cebrail tarafından Hz. Peygambere bildirildiği şeklinde bir rivayet aktarılmaktadır.<sup>13</sup> Siyer kitapları Beni Nadirîliler olayını anlatırken ağırlıklı olarak bu rivayeti ön plana almışlardır. Bu rivayetin tersine Hz. Peygamber’e bu haberi kocası Beni Nadirîlilerden olan Ensardan Müslüman bir kadının ulaştırdığı şeklinde bir kısım hadisçi ve siyercilerin daha sahih kabul ettiği ikinci bir rivayet bulunmaktadır.<sup>14</sup> Ancak bu rivayet genelde siyerciler tarafından tercih edilmeyerek İbn Hacer el-Askalani’nin tabiri ile isnat açısından daha zayıf olduğu halde belki de daha gizemli olduğu için ilk rivayet ön plana alınmış ve siyer kitapları genelde bunu anlatmışlardır.<sup>15</sup> Böylece Hz. Peygamberin hayat hikâyesine bir gizem daha katılmış olmaktadır. Esasen ikinci rivayetin daha sahih olması bir yana Hz. Peygamberin hayat hikayesinin örnekliği açısından da bizim için çok önemlidir. Siyerciler bu olayları da Kuran’dan bazı ayetler bağlamında açıklamaya çalışırlar<sup>16</sup>

<sup>11</sup> Enfal suresi, 30, *“İnkâr edenler, seni bağlayıp bir yere kapamak veya öldürmek, ya da sürmek için düzen kuruyorlardı. Onlar düzen kurarken, Allah da düzenlerini bozuyordu. Allah düzen yapanların en iyisidir.”*

<sup>12</sup> Bunun dışında kılıçla öldürme teşebbüsünde onun genel de mucizevi kurtuluşlarla kurtulduğu şeklinde aktarılır. Ancak hepsinde de Hz. Peygamber’in tedbir ve gayretleri ile kurtulması diğer rivayetlerle bildirilmektedir.

<sup>13</sup> Vakıdi, *Kitabu’l-Meğazi*, Beyrut, 1984, I, 365; İbn Hişam, VI, 159.

<sup>14</sup> Abdurrezak, *el-Musannef*, Lubnan, 1972, V, 359; Biraz farklı bir şekilde bkz. Ebu Davut, Harac ve’l- İmare ve’l-Fey, 22-23; Beyhaki, *Delailü’n-Nübüvvet*, Beyrut, 1985, III, 179.

<sup>15</sup> Bu konuya temas eden İbn Hacer el-Askalani, şöyle der: *“II. rivayet I. rivayete göre sıhhat yönünden daha sağlam olmasına rağmen (maalesef) siyerciler ve meğazi yazarları I. rivayeti tercih etmişlerdir.”* İbn Hacer el-Askalani, *Fethu’l-Bari*, Beyrut, trz., VII, 332. İbn Hacer olayın I. Rivayetteki gibi olmadığı konusunda akli delillerle konuyu anlatmaya çalışır.

<sup>16</sup> Maide, 67, Tefsirlerde bu ayetin Mekke’de indiğine dair kayıtlar vardır. Buna rağmen Hz. Peygamber’i Haşimoğullarının korumaya devam etmesi ilginçtir. Bu da bu ayetin daha çok

Meseleyi izah ettiğimiz bağlamda anlarsak onun örnekliliği daha kolay anlaşılacaktır. Değilse başka bir örnek üzerinden gidersek hicret boyunca sürekli kullanan, zor anlarında müdahale edilen bir peygamber örnek alınamayacaktır. Bu tür bir izah onun hicret sırasında ne tür zorluklar çektiğini, aç kalarak, gizlenerek, gizli yollardan giderek, mağarada saklanarak yaptığı bu önemli yolculuğu anlamamızı da sağlamayacaktır. Çünkü onun mağarada ve diğer zamanlarında devamlı korunduğu şeklindeki bir anlatım tarzı, onun hayatını örten ve son peygamberin başarılarını da kapatan bir durumdur. Esasen o, hicrette Allah'ın yürüttüğü pasif bir nesne değil, ne yapacağına kendi karar veren, olayları bizzat yöneten ve müdahale eden bir özne konumdaydı.

### **Allah'ın Müdahalesi Bağlamında Kuran'dan Örnekler**

Hz. Peygamberle ilgili bu üç örnekten sonra Kuran'da geçen Allah'ın onun hayatına müdahale ettiği şeklindeki anlatımları da bu kategoride değerlendirmek gerekir. Bazı ayetleri örnek olarak verirsek aşağıdaki ayetler genel olarak Allah'ın yardımı kategorisinde değerlendirilmiştir.

*“(Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat **Allah öldürdü onları**; attığın zaman da sen atmadın, fakat **Allah attı (onu)**. Ve bunu, müminleri güzel bir imtihanla denemek için (yaptı). Şüphesiz Allah işitendir, bilendir.”* Enfal-17.

Tabiki evrensel güç ve kuvvet onundur. (Lahavle) Ancak şurası kesindir ki savaş sırasında Allah ne ok atmıştır ne de öldürmüştür. Bütün bunları Hz. Peygamber ve sahabeler yapmıştır. Yani fail insandır. Ancak onlara o gücü, imanı ve kabiliyeti veren ise Allah'tır.<sup>17</sup> Bu sebeple Allah böyle bir ifade kullanmıştır. Bu, Kuran'ın üslubu ve ifade tarzıdır.

Benzer ayetlerde de bu durum vurgulanır: *“Nitekim Rabbin seni hak uğrunda evinden savaş için **çıkarmıştı**, oysa Müslümanların bir takımı bundan hoşlanmamıştı.”*<sup>18</sup>

Müslümanları Bedir Savaşı'na çıkaran Allah değildir. Müslümanlar kervan ele geçirmek için kendileri çıkmışlar ve daha sonra Mekke ordusunun geldiğini öğrenince istişare ederek savaşa yönelmişlerdi. Bu ayet burada bütün işlerin Allah'ın izni ve

---

ruhi ve psikolojik yardımı anlattığını gösteren delillerdendir. Ayrıca ayetin Medine döneminde indiğini kabul etsek bile Medine döneminin sonuna kadar (Hudeybiye'de kılıçla bekleme, Tebuk'ta koruma gibi)onun sahabe tarafından korunması da dikkate değerdir. Bkz. Taberî, *Tefsiru't-Taberî*, Beyrut, 2001, VI, 366;Reşit Rıza, *Tefsiru'l-Menar*, Trz, byy, IV, 473; Ayrıca bkz. Muhammet Esed, *Kur'an Mesajı*, Tevbe Suresi 26. ve 40. ayetlerin tefsiri ve Al-i İmran Suresi 124-125. ayetlerin tefsiri, dipnot, 93. Bu ayetin anlamı konusunda tabiinden Hasan Basri hazretlerinin naklettiği bir rivayet, meseleyi aslında çok güzel bir şekilde izah etmektedir. Bu rivayete göre Hz. Peygamber şöyle demiştir: *“Allah beni elçiliğine memur ettiğinde çok sıkıldım. Biliyordum ki insanlardan bir kısmı beni yalanlıyorlar. Kureyş müşrikleri, Yahudiler, Hristiyanlar tehdit ediyorlar. Bunun üzerine bu ayetle tebliğ vazifesinin korkusuzca yerine getirilmesi emredildi. (Artık benden o sıkıntı ve endişe tamamen zail oldu.)”* Sa'lebi, *el-Keşfu ve'l-Beyan*, Beyrut, 2004, II, 477; Tabatabai, *el-Mizan*, byy, 1971, VI, 61.

<sup>17</sup> Bkz, Taberi, *Camiu'l-Beyan*, Enfal Suresi 17. Ayet tefsiri.

<sup>18</sup> Enfal, 5.

gözetiminde olduğuna vurgu yapmak istemektedir. Burada Kuran'ın üslubunu ve dilini iyi anlamak gerekir.

Uhut Savaşı ile ilgili olarak şöyle bir ifade kullanılır:

*“Eğer siz (Uhud'da) bir yara almışsanız, (size düşman olan) o topluluk da (Bedir'de) benzeri bir yara almıştı. Böylece biz, Allah'ın gerçek müminleri ortaya çıkarması ve içinizden şahitler edinmesi için, **bu günleri bazen lehe, bazen de aleyhe döndürüp duruyoruz.**”<sup>19</sup>*

Allah, bu ayetlerde dünyadaki savaş düzenine değinmekte, bazen birileri galip gelirken bazen de diğerlerinin galip gelebileceğini belirtmektedir. Bu anlamda kim savaş yasalarına uygun davranırsa o galip gelecektir. Nitekim Uhut'ta Müslümanlar savaş yasalarına uygun davranmayıp ganimete koştukları ve liderlerine tabi olmadıkları için mağlup olmuşlardır. Bu yasaları koyan da Allah olduğu için Allah böyle bir ifade kullanmaktadır. Yoksa o, Bedir'de onların mağlup olmasını Uhut'ta da Müslümanların mağlup olmasını dilememiştir. Böyle bir takdir de yapmamıştır.<sup>20</sup>

Yine Ahzab Suresinde geçen bir ayette Kureyza Yahudilerini kastederek;

*“Allah, ehl-i kitaptan, onlara (müşrik ordularına) yardım edenleri kalelerinden **indirdi ve kalplerine korku düşürdü**; bir kısmını öldürüyor, bir kısmını da esir alıyordunuz.”*

Ahzab-26. وَأَنْزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ

وَأَسْرُونَ فَرِيقًا

Bu ayetteki ifade de anlatılanın tersine, aslında fiilen Allah'ın yaptığı bir şey yoktur. Onları kalelerinden indirmemiştir. Buradaki Yahudilerin kalbine korku düşüren ve onları kalelerinden indiren Müslümanlardır.<sup>21</sup> Ancak bütün bunların olmasına ve gerçekleşmesine imkân veren ise Allah'tır. Yüce Allah burada meseleye kendisi sahip çıkmaktadır.

### **Olaylar Allah'ın dilemesinin tersine gelişebilir**

Esasen olaylar Allah'ın müdahalesi ile bir yöne gitmemektedir. Allah tarafından bir dileme(meşiet) mümkündür. Ancak müdahil olup olayları yönetme onun koyduğu sünnetullah'a terstir. Allah'ın bir müdahalesi olmadığını onun meşieti ile olayların yön değiştirmedikçe göstermesi açısından şu ayete bakmak gerekir:

<sup>19</sup> Ali İmran, 140.

<sup>20</sup> Ali Murat Daryal'ın ifadelerine göre Uhut'taki mağlubiyet (İslamın) Allah'ın bir arzusuydu. Çünkü Müşriklerin içindeki kinin boşaltılması gerekiyordu. Bunu da Uhut Savaşı sağladı. Yani Allah Müslümanların malup olmasını istedi. Halbuki bu Kuranda geçen Allah'ın Müslümanların galip gelmesini arzuladığı şeklindeki ayetlere terstir. Enfal, 7-8, Bkz. Ali Murat Daryal, *İslamın Doğuşu ve İlk Yayılışının Psiko Sosyal Açısından Tahlili*, İstanbul, 1989, 66. Malubiyetin Allah'tan olmadığını şu ayet anlatır; *Başkalarını iki misline uğrattığınız bir musibete kendiniz uğrayınca mı: "Bu nereden?" dersiniz? De ki: "O, kendi tarafınızdandır". Doğrusu Allah her şeye Kadir'dir.* Ali İmran, 165.

<sup>21</sup> Zaten yaptıkları ihanetin cezasını çeceklerinden dolayı korkuyorlardı.

*“(Savaşta) Kâfirlerle karşılaştığınız zaman, onları yere serinceye kadar boyunlarını vurun. Sonra (aldığınız esirlerin) başını sıkı tutun. Daha sonra onları karşılıklı veya karşılıksız serbest bırakın. O savaş, ağırlıklarını bırakıncaya kadar bu böyle gitsin... (Muhammed 47/4)*

Allah’ın isteği budur, ancak Bedir’de bu emre uygun davranılmamış, düşmanın çekilmesi fırsat bilinerek birkaç esir ve ganimetle geri dönülmüştü. Bunun üzerine şu âyetler inmişti:

*“Hiçbir*

*peygamber, savaş meydanında ağırlığını iyice koyuncaya kadar esir alma hakkına sahip değildir. Siz dünya malını istersiniz. Allah ise sizin için Ahireti ister. Allah güçlüdür, doğru karar verir. Allah tarafından yazılmış bir yazı( bu yazı kader değil emre uymadığınız için ceza verme uygulaması olsaydı anlamındadır. Ancak böyle bir uygulama hiçbir zaman olmamıştır. **Yani olaylara müdahale etmeme kuralı-sünnetullah**) olmasaydı aldığınız (o esirlerden) dolayı sizi ağır bir azap yakalayacaktı.*

﴿وَلَا كِتَابُ مِّنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ (Enfâl 8/67–68)

Halbuki, "Allah da kendi sözleri gereği hakkı ortaya çıkarmak ve o kâfirlerin kökünü kazımak istiyordu. (Enfâl 8/7) Allah’ın dileği budur, ancak işler Müslümanların yanlışı sebebiyle onun dilediği(meşiet) gibi olmamıştır.

Müslümanlar bu savaşta eğer düşmanı takip etselerdi müşriklerin kökleri kazınacak, belki de Uhud ve Hendek savaşlarına gerek kalmayacaktı. Ama yapmadılar ve olaylar bu şekilde cereyan etti. Burada Allah’ın bir yazısı takdiri söz konusu değildir. Suç varsa insanlardadır, fail insanlardır. Zafer varsa o da insanların gayretiyle olacaktır, zaferin faili de insanlardır. Allah’ın insanlara karşı tavrının ne olacağını ve Allah’ın yasaları gereği nasıl davrandığını, Türkçedeki bir deyim çok güzel açıklamaktadır:“Allah’ın parmağı var da göz mü çıkaracak?”

#### **Kuran Üslubu**

Buraya kadar aktardıklarımızı düşünürsek gerek Kuran ve gerekse de Hz. Peygamber’in sözlerinin üslubunu kavramak ve o şekilde izah etmek gerekir. Kuran’ın genel üslubu böyledir. Buna **din dili** de diyebiliriz. Tevhit dininin genel ilkeleri de bunu gerektirir. İslam dininin ve onun kutsal kitabı Kuran’ın, söylem olarak **Allah merkezli (Teosentrik)** olması, üslubunun da normal olarak bu şekilde olmasını gerektirmiştir. Bu bir söylem tarzıdır. Bu türden ayetleri bu formatta anlamak lazımdır. Kuran üslubu bunu böyle izah etmektedir.

Olayları cebriyeci bir mantıkla izah etmek de mümkündür. Aslında bu kolaycılıktır. Ancak bu durumda imtihan alanındaki insanı saf dışı eden bir mantıkla karşı karşıya kalırız ki; bu düşünce insanın yeryüzüne iniş mantığını, insanın Allah karşısındaki durumunu ve imtihan sebebini izah edemez. İnsan yeryüzünde bırakılmış robot misali bir varlık değil, aksine eylemlerinden sorumlu olan, başarılarını kendi gayretiyle elde eden konumdadır.

#### **Peygamberin ve İnsanın Fonksiyonu**

Allah'ın yeryüzünde imtihan olsun diye gönderdiği varlık olan insan ve onlara rehberlik eden peygamberler, taklitçi, kendisine verilen bilgileri olduğu gibi kabullenen, yeni bir şey üretmeyen, pasif bir zihin yapısından (mükevven akla sahip olmaktan) çok; üretici, sorgulayan, oluşturunca, aktif (mükevvin bir akla sahip) bir yapıda yaratılmıştır.<sup>22</sup> Bu anlayış, insanı olaylar karşısında pasif bir nesne olma yerine, aktif bir özne olma konumunda görmektedir. Özetle insan tarihin bir nesnesi değil, öznesi durumunda olmalıdır. Hz. Peygamber de başarılarını buna borçludur ve bu yönüyle bize örnektir. O, konulara ağırlığını koymuş, müdahil olmuş, istişare etmiş, karar verip cesaretle uygulayıp başarılı bir şekilde tarihteki yerini almıştır.

Bu bağlamda insanın ve özelde insanlara örnek olarak gönderilen elçinin dilemesi ve iradesi konusu çok önem arz etmektedir. Onu Allah'ın çizdiği kader çerçevesinde işler yapan bir kişilik olarak sunmak, onun başarılarını insani gayretlerle oluşmuş ve bu anlamda örnekliliği olan başarılar değil de, Allah'ın yardımı ve takdiri ile oluşmuş olgular olarak görmek, Hz. Peygamberin hayat hikayesini anlamamak hatta başarılarını küçümsemek olur. Ayrıca Hz. Peygamberin hayatını bu şekilde cebriyeci bir mantıkla sunmak ve örnek alınamaz konuma oturtmak onu olaylar karşısında nesne hale getirmektir. Ancak hem o, hem insanlar olaylar karşısında nesne değil özne konumdadırlar ve bu konumları sebebiyle yaptıklarından sorumludurlar.

Hz.

Peygamber, insanlık tarihinin ender gördüğü bir gayret ve çalışma ile dünyanın en kaba toplumunu dünyanın efendisi konumuna getirmeyi başarmış bir dahidir ve aynı zamanda Allah'tan vahiy alan bir peygamberdir. O bu özelliğini şu ayette şöyle

﴿قُلْ سُبْحَانَ رَبِّيَ ۖ هَلْ كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا رَسُولًا﴾ anlatır:

**“Ben, sadece insan olan bir elçiden başka neyim ki?”<sup>23</sup>**

Eğer onun başarıları kendi gayretine değil de Allah'a izafe edilecekse o zaman tarihte hiçbir mensubu bulunmayıp dolayısıyla bu anlamda başarı kazanamamış peygamberlerle Hz. Peygamberin farkı ne olacaktır? Son peygamberin ayrıcalığı Allah'ın ona yüklediği görevi bütün kabiliyet ve becerilerini ortaya koyarak dünya çapında bir kurtuluş hareketini oluşturmasıdır. Değilse İslam'ın bu başarılı serüvenini cebriyeci bir zihinle kader çerçevesinde düşünersek, o zaman Allah, tarihin bir diliminde bir peygamberinin başarısız-mesela Hz. Eyyub- olmasını dilemiştir, diğer bir döneminde ise başarılı olmasını dilemiştir-Hz. Peygamber- gibi sonuçlara varmak durumunda kalırız ki bu doğru değildir. Bu mantık sonucu Allah Hz. Yahya, Hz. Zekeriyya gibi peygamberlerinin katledilmesine göz yumarken, son peygamberi suikastlerden korumuştur. Olaylara böyle ya seyirci kalmış veya müdahale etmiştir. Böyle bir durum Allah için ne zaman nerede ne yapacağı belli olmayan bir durumu ve ilkesizliği ifade eder ki bu doğru değildir. Çünkü Allah koyduğu yasaların değişmeyeceğine sık sık değinir. Bu sebeple bu başarıları kader düşüncesi

<sup>22</sup> Muhammed Abid el-Cabirî, *Arap-İslam Akılının Oluşumu*, Çev; İbrahim Akbaba, İstanbul, 2000, 19.

<sup>23</sup> İsra, 90-93.



çerçevesinde değil, insani gayret, dönemin koşulları ve tarihsel olayların durumu çerçevesinde yorumlamak daha tutarlı olacaktır.<sup>24</sup>

Hz. Peygamber'in bütün savaşları tetkik edilirse bunların hepsinde Allah'ın koyduğu evrensel savaş kurallarının geçerli olduğunu görürüz. Onlar ya gayretle savaşıp kazanmışlar-Bedir'de ve Mekke Fethi'nde olduğu gibi- ya da hata yaparak savaş kurallarına uymayarak -Huneyn'de ve Uhut'ta olduğu gibi- yenilmişlerdir. Allah'ın koyduğu evrensel kural şudur: *"Nice az topluluk çok topluluğa Allah'ın izniyle üstün gelmiştir, Allah sabredenlerle beraberdir" dediler."*

Bir ordunun kazanması veya malup olması konusunda Allah'ın bir dahli yoktur. Allah yukarıda ayetteki yasayı koymuştur. Tarihte de ister Müslüman olsun ister başka dinden insanlar olsun savaşın kurallarına ve Allah'ın koydukları yasalara uydukları müddetçe zafer kazanmışlardır. Bu yasalardan biri de sayıları az da olsa inançla savaşan kimselerin galip geleceğidir. Değilse Allah'ın bir grubun galip gelmesini sağlaması, diğerinin de malup olmasını sağlaması onun yeryüzünde koyduğu sünnetullah ve yasalara uymaz. Bu aynı zamanda onun adil sıfatıyla da uyumlu değildir.

Bedir'de işte bu kural geçerli olmuştur. Kazanmak isteyen inançlı fakat sayı olarak az olan grup Allah'ın koyduğu yasa gereği kazanmıştır. Değilse kader öyle gerektirdiği için veya Allah'ın dilemesi(meşiet) sonucu müdahalesi ile zafer gelmemiştir. Olayı kader çerçevesinde düşünmek bu savaşta olağanüstü gayret gösteren sahabenin gayretini en azından hafife almak olur. Ancak Huneyn'de ise çokluklarıyla övünen bu insanlar mağlup olmak üzere iken, savaşın kurallarını uygulayan Hz. Peygamber ve bir avuç sahabe sayesinde savaş kazanılmıştır. Burada da yine bir kader mevzu bahis değildir, savaş kuralları işlemiştir. Bunların hiç biri kader çerçevesinde değerlendirilerek: *"Allah böyle olmasını istedi de böyle oldu"* şeklinde yorumlanmamalıdır. Böyle bir durumda Allah'ın ne dileyeceğini(meşietini) bilemeyen bizlerin olaylar karşısında pasifleşmemiz sözkonusu olacaktır. Bu pasifleşme maalesef günümüz İslam dünyasının bu günkü geri kalmışlığına da tesiri vardır. *"Allah istemedikten sonra bir şey olmaz"* mantığı gerek teknolojik gerek diğer yönlerden işleri Allah'a havale etmeye götürmüştür ki bu da bu geri kalmanın en başat amillerindendir.

Allah yeryüzünde her şeyi bir ölçü içerisinde yaratmıştır. Her şey bu ölçüye uygun olarak uygulanmaktadır. Yeryüzünün savaş yasası da bunu gerektirmektedir. Allah şu şekilde ifade eder: *"Şüphesiz Biz her şeyi bir ölçüye göre yaratmışızdır."*<sup>25</sup>

### **Sonuç**

Hz. Peygamber Kuran'ın iz düşümüdür. Bu manada Hz. Aişe'nin tabiriyle o Kuran'ın yaşayan bir uygulayıcısı olmuştur.<sup>26</sup> Onun hayatı iyi tetkik edilirse Kuran'daki ifadelerin anlaşılması da kolaylaşacaktır.

<sup>24</sup> Bu konularla ilgili olarak İbn Haldun'un Mukaddime adlı eserine bakılabilir.

<sup>25</sup> Kamer, 49.

<sup>26</sup> Müslim Müsafirin, 139.

Hız. Peygamber hayatının hiçbir bölümünde cebriyeci mantığın ileri sürdüğü Eşariliğin de bir şekilde savunduğu takdir ve kader anlayışına sahip olmamıştır ve bu anlayışa teslim olmamıştır. O, bütün olaylar karşısında kendisini aktif olarak ortaya koymuş, yapılması gerekeni sonuna kadar yapmış, gerekli istişarelerde bulunmuş, hayata müdahaleden ve mücadeleden vazgeçmemiştir. Bu anlayışı sahabesine de öğretip başarının çalışma ve gayretten geçeceği konusunda teşviklerde bulunmuştur.

Esasen onu anlamada, Allah'ın meşiyetinin bir kurallar bütünü içerisinde gerçekleştiği bilinirse o zaman mesele netleşebilir. Her ne zaman yardım edeceği belli olmayan bir ilişki biçimi, Allah'ın Kuran'da belirttiği insanla ilişki biçimine de uygun düşmemektedir.<sup>27</sup> Allah, insanla olan ilişkilerini sünnetullah dediği yasalar çerçevesinde nitelemekte ve bu ilişki biçiminin değişmeyeceğini söylemektedir.<sup>28</sup>

Hız. Peygamber, Kuran'da teslimiyetçi kadercilik anlamında kullanılan ayetleri de hiçbir zaman böyle anlamamış aksine *“önce deveni bağla sonra tevekkül et”*<sup>29</sup> diyerek bu ayetlere açıklık getirmiştir. Onun ağzından, *“Allah var keder yok”* *“Allah takdir ettiyse yapacak bir şey yok”* gibi teslimiyetçi sözler yerine, tedbir alıp olaylara müdahil olmayı gerektirici öğütler çıkmıştır. İşte bu terbiye ile yetişen ilk nesil olan sahabe nesli bu mantıkla, tarihçilerin bu gün bile hayretler içinde kaldığı hızlı ancak kalıcı fütuhatı gerçekleştirmiştir.

---

<sup>27</sup> Enfal, 67.

<sup>28</sup> Fatır Suresi, 43; Rad Suresi 11; Bu konuda sadece bu ayetin açıklaması sadedinde bkz. Cevdet Said, *Bireysel ve Toplumsal Değişmenin Yasaları*, İstanbul, 1991.

<sup>29</sup> Tirmizi, Kıyame, 60.